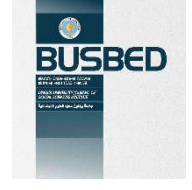

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 15.12.2021
Kabul Tarihi : 03.01.2022

<https://doi.org/10.29029/busbed.1036898>

AVESTA VE PEHLEVİÇE ESERLERDE TUR VE HUN/XYON ADI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Osman ÖZER¹, Mahmut POLAT²

ÖZ

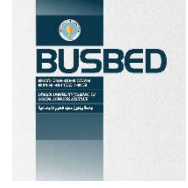
Zerdüştîliğin Kutsal Kitabı Avesta ve Pehleviçe eserlerde Tur ve Xyon adı yer almaktadır. Bunlar Turan, Türk, Hun'u çağrıştırmaktadır. Uzun asırlar yakın coğrafyalarda yaşamış iki büyük medeniyet birbirini çeşitli alanlarda etkilemiştir. Bunun emareleri temel dinî, edebî, tarihî eser ve söylencelerde görülmektedir. Türklerin tarihteki konumu, siyasi-kültürel etkinliğini bariz bir şekilde aktarmaktadır. Avesta ve Pehleviçe eserler, Türk-İran ilişkilerinin temel kaynakları arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avesta, Pehleviçe, Tur, Turanî, Hun, Türk

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, osmanaga@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3648-0443>.

² Dr., Bingöl Milli Eğitim Müdürlüğü, m-plt@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0362-767X>.

Article Type : Research Article
Date Received : 15.12.2021
Date Accepted : 03.01.2022

<https://doi.org/10.29029/busbed.1036898>

A REVIEW OF THE NAME OF TUR AND HUN/XYON IN AVESTA AND PEHLEVIC WORKS

Osman ÖZER¹, Mahmut POLAT²

ABSTRACT

The names of Tur and Xyon appear in Zoroastrianism's Holy Book, Avesta and Pahlavi works. These remind Turan, Turk, Hun. Two great civilizations that lived in close geographies for long centuries affected each other in various fields. Signs of this can be seen in essential religious, literary, and historical works and myths. The position of the Turks on the map is clearly political-cultural. Avesta and Pahlavi works are among the main sources of Turkish-Iranian relations.

Keywords: Avesta, Pahlavi, Tur, Turani, Hun, Turk

¹ Asst. Prof., Bingöl University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature, osmanaga@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3648-0443>.

² Dr., Bingöl National Education Directorate, m-plt@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0362-767X>.

1. GİRİŞ

Avesta ve Pehlevice eserlerde Türk tarih gelenek ve mitolojisinde yer alan bazı isimler geçmektedir. Bağlamına göre bazen olumlu bazen olumsuz betimlenmektedir. Kadim dönemle ilgili yeteri veriler bulunmadığı için Tur ve Xyon adlarıyla kimin kastedildiği hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı tarihî veriler ve anlatılara göre çeşitli çıkarımlar, tahminler yapılmaktadır. Tarih, kültür, yaşam biçimi ve dini gelenekler açısından karşılaştırmalar yapılmıştır. İncelememizde, metin bağlamına dikkat ederek kavramın geçtiği yerler tespit edilmiş ve alan araştırmacılarının dikkatine sunulmuştur.

1. Avesta'da Tur Adı

Zerdüştiliğin kutsal kitabı olan Avesta, dilbilimcilere göre m.ö. 1000'li yıllara kadar ulaşmaktadır. Avestaca dilinde yazılmış olan bu eserin tarihsel süreçte çeşitli derlemeleri olmuştur. Son derlemesi m.s. 4-5. asırda yapılmıştır (Polat, 2013: 48-56).

1.1. Turani/Turalı Fryana: Avesta'nın en eski bölümü olan Gatha'da "turahya fryanahya" biçiminde bir kez geçer. Bazı araştırmacılara göre Tur, Zerdüş'tün düşmanı olan İranî kabilelerdendir (Purdavud, 1394: 111; Azergoşasp, 1387: c.2, 401-402). İranlı Avesta uzmanı Purdavud, Turları İranlı eski kabilelerden ve Eşkaniler/Partların atası olarak değerlendirmektedir (Purdavud, 1347: c.1, 208-209).

Tur adı cesur, korkusuz, yiğit anlamına gelmektedir (Uşideri, 1394: 223).

Avesta/Yasna/Gatha 46/12 "Hyat us aša naptyaesū nafšuça turahya uzcen fryanahya aocyaesū armatoiš gaetao frado twaxšangha at iş vohu hem aibi moist manangha aeibyō rafezrai mazdao saste ahuro", "*Turanî Fryana'nın yakınları, torunları Aşa'ya/doğruya yönelip, Armaitiyle/aşk ve muhabbetle dünyayı ilerletmeye gayret ettiklerinde Vohumen onları birleştirir, Ahuramazda onları korur/mutluluk bahşeder.*" (Purdavud, 1394: 536-537; Dustkhah, 1392: c.1, 56-57)

Gatha dönemiyle ilgili yeteri veriler olmadığından Turalı Fryana'nın kimliği belirsizdir (Polat, 2019: 153).

1.2. Fryani Yoišta: Avesta'da "Yoišta... fryananam" biçiminde iki yerde geçer. Turani Fryana'nın soyundan geldiği belirtilir (Purdavud, 1347: c.1, 268-269; Dustkhah, 1392: c.1, 311-312). Adlarına "matikan yušt fryan" adlı kitap bulunmaktadır (Uşideri, 1394: 379).

Ferverdin Yešt 120'de "Yoištahe fryananam aş. f. yaz." "*Aşavan/doğru olan Fryani Yoišta'nın, fravaşisini/özünü överiz.*" (Purdavud, 1347: c.1, 96, 390; Dustkhah, 1392: c.1, 426)

1.3. Turani Arecanghvat/Arichahvat: Avesta'da "Arecanghato turahe" biçiminde geçer. Purdavud'a göre bu isim değerli anlamına gelmektedir. Tur sözcüğüyle de Avesta'da geçen Turanî kavramı kastedilmiştir (Uşideri, 1394: 223; Purdavud, 1347: c.2, 93, 388).

Ferverdin Yešt 113'te "Arecanghato turahe aş. f. yaz." "*Turani Arecanghvat'ın fravaşisini/özünü överiz.*" (Purdavud, 1347: c.2, 93, 388).

1.4. Turani Fraraz: Ferverdin Yešt 123'te "frarazoiš turahe aş. f. yaz", "temiz dinli Tura'nın oğlu Fraraz'ın fravaşisini/özünü överiz". (Purdavud, 1347: c.2, 98, 391).

1.5. Tuiryanam Daxyunanm: Avesta'da "tuiryanam daxyunanm/Turların memleketleri" biçiminde yer alır. Zerdüş'ti olan Turlar övülür. Uşideri'ye göre Feridun'un büyük oğlu Tur'a verdiği toprakların ve halkın adıdır. Kahraman, yiğit anlamına gelmektedir (Uşideri, 1394: 223).

Ferverdin Yešt 143'te "tuiryanam daxyunanm naram ašanonam fravaşayo yazamaide, tuiryanam daaxyunanm nairinanam ašanoninam fravaşayo yazamaide." "*Turan memleketlerinin doğru, dindar erkeklerinin fravaşisini/özünü överiz. Turan memleketlerinin doğru, dindar kadınlarının fravaşisini/özünü överiz.*" (Purdavud, 1347: c.2, 108, 397; Dustkhah, 1392: c.1, 427).

1.6. Turani Danular: Düşman kabilelerden biridir (Uşideri, 1394: 273).

Ferverdin Yešt 38'de "yujem taza taurvayata veresrem daanunanm turananm..." "*Siz Turanî Danuların saldırısını kırdınız.*" (Purdavud, 1347: c.2, 68, 369; Dustkhah, 1392: c.1, 413).

Aban Yešt 73'de "daanavo tura" biçiminde yer almaktadır. "*Anahita... yardımınla... Turani Danulara... karşı savaşı kazanalım.*" (Purdavud, 1347: c.1, 262-263; Dustkhah, 1392: c.1, 310).

1.7. Vise Hanedanı: Düşman kabilelerden biridir (Uşideri, 1394: 477).

Aban Yeşt 54'de "...aurva hunavo vaesakaya" "...*Cesur Vise hanedanının çocukları.*" (Purdavud, 1347: c.1, 255-256; Dustkhah, 1392: c.1, 307). Viseler savaşçı, cesur olarak betimlenir.

1.8. Turani Afrasyab: Avesta'da "tuiri frangrasyan", "farangrase turo" biçiminde geçen ve Zerdüştilerin düşmanlarından biridir. Purdavud'a göre bu şahıs İranîdir (Purdavud, 1347: c.1, 207-209; c.2, 470-471).

Yasna 11/7 "twaşem a geuş fratsvereso tañçistai haomai draono ma-twa haomo bendaayat yata mairim bandayat yim tuirim frangrasyanem mezime thrişve ainghao zemo pairişxvaxtem ayanghahe", "*Çabuk cesur Haoma'ya sunu için et hazırla ki Haoma seni bağlamasın, tıpkı kötülük yapan Afrasyab Turanî gibi demir duvarlar arasında hapsedilmeyesin.*" (Purdavud, 1387: 180; Dustkhah, 1392: c.1, 151).

Aban Yeşt 41 "Tanm yazata mairyo tuiryo frangrase hankaine paiti aivhao zemo satem aspananm arşnanm hazangrem gavanm baevarem anumayanam..." "*Onun (Anahita) için kötü Afrasyab Turanî yer altında yüz at, bin sığır, on bin koyun kurban etti.*" (Purdavud, 1347: c.1, 250-251; Dustkhah, 1392: c.1, 305).

Drvasp Yeşt 18 "...mairim tuirim frangrasyanem..." "*mücrim Afrasyab Turanî...*" (Purdavud, 1347: c.1, 382-383; Dustkhah, 1392: c.1, 348).

1.9. Tura...asu-aspa: Art/Aşi Yeşt 55-56 "...tura...asu-aspa..." "*hızlı atlara sahip Turaniler*" (Purdavud, 1347: c.2, 198, 451)

Avesta'da Turanîlerden bazıları olumlu betimlenmekte, bazıları ise kınanmaktadır. Bu dönemdeki Turlardan bazıları İran dini geleneğine uymakta, kültürel etkilenme görülmektedir. Bazıları ise İranîlere/Zerdüştilere karşı çıkıp mücadele etmektedir.

Avesta'da Turanî Danular ve Viselerin Turan memleketi halkından olduğu, İranî/Zerdüştilerle mücadele halinde oldukları belirtilir.

İranlı uzmanlara göre Turan bölgesine daha sonra gelen Türkler bölge adıyla betimlenmiş, Türk ve Turan adları birbirinin yerine kullanılmıştır (Purdavud, 1347: c.1, 208). Bu konunun yeni veriler ışığında uzmanlar tarafından incelenmesi gerektiği kanaatindeyiz.

İran mitolojisine göre Pişdadî hanedanından Feridun'un ataları ve soyundan gelenler arasında Tur isimli biri yer almaktadır (Purdavud, 1347: c.1, 194). Afrasyab, Feridun'un soyundan gelen Turan hükümdarıdır (Yıldırım, 2008: 268-271).

Avesta'ya göre Afrasyab'ın İranî Tanrısal varlıklarından yazata/meleğimsi Anahita'ya kurban sunması, yazata/meleğimsi Haoma tarafından ise demir duvarlar arasında hapsedilmesi dikkat çekicidir.

Anahita, yöneticileri koruyan, su ve bereket yazatasıdır. Haoma ise şifa bahşeden, kötülükleri savan yazata/meleğimsidir (Polat, 2013: 64). Bir bakıma geleneksel Türk dinindeki meleğimsiler/yer sublar, Umay Ana ve kurban kesme geleneğiyle örtüşmektedir (Yücel, 2020: 201-203).

At ve demirin Türklerle ayrılmaz ilişkisi, Türklerin savaşçılığı ve cesareti bilinmektedir (Yücel, 2020: 201-203). Afrasyab'ın Sakalardan olduğu varsayılır, destan kahramanı Alp Er Tonga olduğu kabul edilir (Durmuş, 1993: 32-33).

Tarihi verilere göre İskitler/Sakalarla İranlılar arasında Ahamenişler'den (m.ö. 550-330) önce başlayan ciddi mücadelelerin olduğu bilinmektedir (Herodotos, 2019: 60-61; Erol-Özdizbay, 2021: 38-39). Dolayısıyla Afrasyab'ın Sakalardan olması kuvvetle muhtemeldir.

2. Pehlevi Eserlerde Tur Adı

Sasaniler dönemi Farsçasına Pehlevi denir. Pehlevi dilinde yazılmış Avesta tefsirleri/Zendler, İran mitolojisi ve tarihiyle ilgili önemli bazı eserler günümüze ulaşmıştır (Polat, 2013: 57-59).

Avesta'da yer alan Afrasyab Turanî, Pehlevi eserlerde "**frasiyak-i tur, frangrasyagi tur**" olarak geçer (Feravaşi, 1390: 70-71; Mohassel, 1389: 16). Kötü, büyücü olarak betimlenir (Tafazzuli, 1391: 45-46).

Bundahaşn'e göre; Feridun'un Selim, Tuç/Tur ve İreç adlı çocuğu vardır. Tur'un soyundan Afrasyab adlı birinin adı geçmektedir. "*Feridun, Tur, Duruşep, İspeinisep, Turk/Turuk, Zeişem, Peşeng, Afrasyab*" (Bahar, 1395: 150; Purdavud, 1347: c.1, 207).

Dinkard'da "**aspi turk**" kavramıyla "Türk atı" kastedilir (Mohassel, 1389: 105).

Abdih ud Sahigih Sagastan'da "tuç ke turkistan pad xwadayih daşt" ... "*Tuç Türkistan'da egemen oldu*" (Asana, 1394: 53, 193).

Mah Ferverdin Roz Hordad'da "turkestan o tuz dad" "*Türkistan'ı Tuz'a verdi*" ibaresi yer almaktadır (Asana, 1394: 117, 278).

Şahristaniha İran'da "Pad kust adurbadagan, şahristani ganzag **frasiyag tur** kard." "*Azerbaycan yöresinde Gence şehrini Afrasyab Tur kurdu.*" (Asana, 1394: 52, 191).

Sasani Yazıtlarında "turistan", "turan" ve "şah turan" adı geçer (Uryan, 1392: 65, 68, 153, 154).

Karnameyi Erdeşiri Babekan'da "**turak xakan**" kavramıyla "Türk hakanı" kastedilir (Ferevaşi, 1390: 136).

Şahristanha İran'da "**yabbu xagan/yabgu xakan, sencig xagan, çol xagan**" gibi Türkçe kavramlar geçmektedir (Asana, 1394: 186; Cüneydi, 1387: 131). Türk hükümlerlik geleneğinde yöneticilere yabgu ve hakan sıfatlarının verildiği bilinmektedir (Yücel, 2020: 174, 181).

Sasani Kertir Yazıtında dönemin dini grupları arasında **şaman** da geçmektedir (Uryan, 1392: 188,192). Pehlevce eserlerde Turk, Turkestan, hakan, yabgu adlarıyla kastedilenler Türklerdir.

3. Avesta'da Hun/Xyon Adı

3.1. Xyoni Arcataspa: Avesta'da adı geçen önemli şahıslardan biridir. "Arecat aspa" değerli atları olan anlamına gelir. Purdavud'a göre Arcataspa, Xyon Turanilerinin liderlerinden ve Zerdüştiliğin düşmanlarından (Purdavud, 1347: c.1, 285; Uşideri, 1394: 84). İranlı bazı uzmanlar Xyonları tıpkı Turlarda olduğu gibi İranî boylardan sayarlar, zamanla bölgeye gelen Türklerin bu adı aldığını belirtirler (Dustkhah, 1392: c.2, 978-979; Uşideri, 1394: 267-268).

3.2. Xyaonahe arecat aspah: Guş Yeşt 30 ve Art Yeşt 50'de "Xyaonahe arecat aspah" "*Hunlu Arcataspa*" biçiminde ifade edilir (Purdavud, 1347: c.1, 288, 389, c.2, 450).

3.3. Xyaonyeheça dainghavo: Art Yeşt 51'de "Xyaonyeheça dainghavo" "*Hunların memleketi*" ibaresi var (Purdavud, 1347: c.2, 192, 450).

3.4. Dujvandravo Xyaonaonghao: Zamyad Yeşt 87' de "dujvandravo Xyaonaonghao" "*kötü Hunlar*" betimlemesi yer alır (Purdavud, 1347: c.2, 476-477).

Aban Yeşt 109'da "aaet him caizyat avat ayaptem dazdi me vanguhi sevişte aredvi sure anahite yat bavani aivi vanyao tanthryavantem dujdaenem peşanemça daevayasnem durvantemça arecat aspem ahmi gaethe peşanahu" "*Ey iyi, güçlü Anahita, kötü dinlilerin önderi, yalancı, Arcataspa'ya karşı savaşta başarılı olmam için bana yardım ve mutluluk bahşet.*" (Purdavud, 1347: c.1, 284-285; Dustkhah, 1392: c.1, 317).

Avesta'ya göre Zerdüş'tün koruyucusu Keyani Hanedanından Kava Viştaspa, Arcataspa'ya ve Xyonlara karşı yazata/meleşimsi Anahita'ya kurban sunarak yardım ister, dileği kabul edilir (Purdavud, 1347: c.1, 284-285, c.2, 348; Dustkhah, 1392: c.1, 317, 501).

Din karşıtlığı üzerinden yapılan savaşlar nedeniyle Xyonlara, Avesta'da kötileyici, aşağılayıcı bazı sıfatlar atfedilmiştir (Aryen, 1395: 248-251). Farklı inançlara sahip olanlar arasında düşmanlık olduğunda genelde bu ve benzer suçlamalar yapılır.

Kanaatimizce Arcataspa konusu bazı açmazlar içermektedir. Arcataspa, İranî isim olabilir. Fakat Xyon adı Hunları çağrıştırmaktadır. Arcataspa adının değerli atlara sahip manasına gelişi, Hunların atlı savaşçı oluşuyla örtüşmektedir (Yıldırım, 2021: 8, 15, 118).

Kava Viştaspa dönemi, Ahamenişler (m.ö. 550-330) hanedanı öncesidir. Viştaspa dönemiyle ilgili veriler Avesta ve mitolojik anlatılara dayanır (Yıldırım, 2008: 337-338, 463-464). Aynı dönemin

Hunlarıyla ilgili veriler de mitolojiktir (Yıldırım, 2021: 16). Sasaniler (m.s. 226-650) ile Hunlar arasında ise siyasi mücadelelerin olduğu tarihi verilere göre bilinmektedir (Özdizbay, 2021: 140). Dolayısıyla Xyonların kuvvetle muhtemel Hun Türkleri olduğu anlaşılmaktadır.

4. Pehleviçe Eserlerde Xyon/Hun Adı

4.1. Xyonan: Pehleviçe eserlerde Xyonan adıyla kastedilen Hun Türkleridir.

4.2. Arjasp ud Xyonan: Dinkard'da "arjasp ud xyonan" Arcasp ve Hunlar biçiminde yer almaktadır (Amuzgar-Tefazzoli, 1388: 34-35).

Yadger Zeriran adlı kitapta Avesta'da adı geçen Xyoni Arcataspa, "**arcaspe xyonan**/ Hunların Arcasp'ı" biçiminde yer alır. Destan tarzında olan bu esere göre Keyanilerden Kava Viştaspa ve halkı Zerdüşfiliği benimser. Bu duruma Arcataspa karşı çıkar, savaş tehdidinde bulunur. Viştaspa ile Arcataspa'nın savaşı genişçe anlatılır (Nevvabi, 1387: 44, 106-107).

5. SONUÇ

Avesta ve Pehleviçe eserlerin derlenme süreçlerinde dönemin algı ve anlayışının metne yansıma, söylence ve kavramların içeriğinin farklılaşma ihtimalini dikkate almak gerekmektedir. Bazı uzmanlara göre Avesta ve Pehleviçe eserlerde yer alan Turanîler ve Xyonların İranî olduğu iddiası bazı açmazlar içermektedir. Aksine Türk olmaları kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla Avesta ve Pehleviçe metinleri yorumlarken İran-Turan konusunda ihtiyatlı davranılması, arkeoloji, filoloji, edebiyat ve tarih alanında yeni çalışmaların yapılarak değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Avesta'ya göre, Turların bir kısmını kültürel olarak İrani sayabiliriz; fakat Avesta metninde betimlenen Tur ve Xyonların kültürel, yaşam biçimi, dinsel geleneği Türk topluluklarının bozkır kültürüne benzemektedir. Dolayısıyla Türk olmaları kuvvetle muhtemeldir. Pehleviçe kaynaklarda Türk oldukları daha açık ve anlaşılmaktadır. Xyonların Hun oluşu ise ortak kabuldür.

Türk tarih ve medeniyetinde önemli yeri olan şahsiyetlerin ve boyların Avesta ve Pehleviçe gibi dinî, edebî ve mitolojik eserlerde yer almış olması oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

- Amuzgar, Jale-Ahmed Tefazzoli (1388), Kitab Pencom Dinkard, İntişarat Muin, 2. Baskı, Tahran.
- Aryen, Arman (1395), Nigerahayı Ahurayı, Neşri Movc, 2. Baskı, Tahran.
- Asana, Camasp (1394), Metnhayı Pehlevi, Editör, Said Uryan, İntişarat İlmi, 2. Baskı, Tahran.
- Azergoşasp, Firuz (1387), Gatha, 1-2, İntişarat Fereveher, 3. Baskı, Tahran.
- Bahar, Mehrdad (1395), Bundaheşn, İntişarat Tus, 5. Baskı, Tahran.
- Cüneydi, Feridun (1387), Name Pehlevani, İntişarat Bunyad Nişabur, Tahran.
- Durmuş, İlhami (1993), İskitler (Sakalar), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:141seri Iıı-Sayı: B-8, Ankara.
- Dustkhah, Celil (1392), Avesta, İntişarat Morvarid, 17. Baskı, Tahran.
- Feravaşi, Behram (1390), Karnameyi Erdeşiri Babekan, İntişarat Danişgahe Tehran, 5. Baskı, Tahran.
- Herodotos, (2019), Çeviren, Müntekim Ökmen, İş Bankası Kültür Yayınları, 15. Baskı, İstanbul.
- Mohassel, M. T. Raşid (1389), Dinkard Heftom, Pejuheşgah Ulum İnsani U Mutalaat Ferhengi, Tahran.
- Nevvabi, Y. Mahyar (1387), Yadger Zeriran, İntişarat Esatir, 2. Baskı Tahran.
- Özdizbay, Aliye-Erol (2021), Eski İran Tarihi, İstanbul Üniversitesi.
- Polat, Mahmut (2013), Günümüz İran Zerdüştiliği Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Polat, Mahmut (2019), Zerdüş'tün Gatha'sı Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana.
- Purdavud, İbrahim (1347), Yeştha, 1-2, İntişarat Danişgahe Tehran, 2. Baskı, Tahran.
- Purdavud, İbrahim (1387), Yasna, İntişarat Esatir, 2. Baskı, Tahran.
- Purdavud (1394), Gatha, İntişarat Esatir, 4. Baskı, Tahran.
- Tafazzuli, Ahmed (1391), Minoy Khired, İntişarat Tus, 5. Baskı, Tahran.
- Uryan, Said (1392), Rahnameyi Ketibehayı İrani Miyane Pehlevi-Parti, İntişarat İlmi, Tahran.
- Uşideri, Cehangir (1394), Danişnameyi Mazdayasna, Neşr Merkez, 6. Baskı, Tahran.
- Yıldırım, Kürşat (2021), Hun Tarihi, İstanbul Üniversitesi.
- Yıldırım, Nimet (2008), Fars Mitolojisi Sözlüğü, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Yücel, Mualla Uydu (2020), Türk Tarihine Giriş, İstanbul Üniversitesi.